

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΑΜΕΙΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΝ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ
11, 1997**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1999

Μ. ΤΙΒΕΡΙΟΣ – Ε. ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ – Δ. ΤΣΙΑΦΑΚΗ

ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟ ΚΑΡΑΜΠΟΥΡΝΑΚΙ ΚΑΤΑ ΤΟ 1997: Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ

Οι πανεπιστημιακές ανασκαφές, που άρχισαν στον αρχαίο οικισμό στο Καραμπουρνάκι το 1994 υπό τη διεύθυνση του Μ. Τιβέριου, συνεχίστηκαν και κατά το 1997. Διήρκησαν πέντε εβδομάδες, από τις 30-6 έως τις 2-8-1997, και σε αυτές έλαβαν μέρος 12 εργάτες. Τα έξοδα καλύφθηκαν από επιχορήγηση του Υπουργείου Μακεδονίας και Θράκης και από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Όπως πάντα, κύριοι συνεργάτες της ανασκαφής ήταν οι διδάκτορες Ε. Μανακίδου, επιμελήτρια του Μουσείου Εκμαγείων του Πανεπιστημίου μας, που είχε την ευθύνη για τις εργασίες τις σχετικές με την ταξινόμηση, καταγραφή και συντήρηση των κινητών ευρημάτων και η Δ. Τσιαφάκη, επιστημονική συνεργάτιδα του J. Paul Getty Museum στο Malibu της Καλιφόρνιας, που είχε τη γενική εποπτεία των ανασκαφικών τομών. Στις ανασκαφές εκπαιδεύτηκαν και προσέφεραν συγχρόνως τη βοήθειά τους 10 μεταπτυχιακοί και 30 προπτυχιακοί φοιτητές, κυρίως από το Α.Π.Θ.¹

Και κατά την ανασκαφική αυτή περίοδο η συνεργασία μας με τις συναδέλφους Ε. Τρακοσοπούλου-Σαλακίδου και Ε. Πουλάκη, οι οποίες, εκ μέρους της ΙΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, έχουν αναλάβει την αρχαιολογική εξερεύνηση της γύρω από τον αρχαίο οικισμό περιοχής, ήταν εξαιρετική. Θα θέλαμε επίσης να σημειώσουμε ότι κάθε φορά που χρειαστήκαμε τη βοήθεια του Αρχαιολογικού Μουσείου την είχαμε πρόθυμα και γι' αυτό εκφράζουμε τις θερμές ευχαριστίες μας και προς το προσωπικό του Μουσείου και ιδιαίτερα προς τον Δ. Γραμμένο, προϊστάμενο της ΙΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Κατά την περσινή χρονιά ανοίξαμε 10 τομές, στο ανατολικό τμήμα της κορυφής της τούμπας, όπως και στα δυτικά του αρχαίου οικισμού, σε περιοχή που γειτνιάζει με τον παραλιακό δρόμο (Εικ. 1). Όλες είχαν τις ίδιες διαστάσεις με αυτές των προηγούμενων ετών, δηλαδή 4x4 μ. Επίσης μείναμε στην οριζόντια

1. Ονομαστικά θα αναφέρουμε μόνον τους μεταπτυχιακούς φοιτητές, οι οποίοι είχαν άλλωστε και πολύ πιο ουσιαστικό ρόλο: οι Αν. Αρβανιτάκη, Ελ. Παπαγιάννη, Στέφ. Γηματζίδης και Β. Ευαγγελίδης ήσαν οι τομειάρχες, ο Σταμ. Φριτζίλας ήταν υπεύθυνος για τη φωτογράφιση, η Κ. Καλλιγά είχε την εποπτεία της ομάδας της επιφορτισμένης με την ταξινόμηση των ευρημάτων, ο Γ. Παπαζαφειρίου είχε αναλάβει τη συγκόλληση της κεραμικής την οποία και συνεχίζει έως σήμερα, οι Χρ. Χαλαμπάκη, Κ. Τσονάκα και Ο. Μπομπού επέβλεπαν τους φοιτητές που κατέγραφαν το υλικό, ενώ οι πτυχιούχοι Ρ. Γιόβα και Μ. Μανωλεδάκης ήταν υπεύθυνοι για την αποθήκευση των ευρημάτων και τη σχεδίαση των τομών αντίστοιχα. Για μικρότερο χρονικό διάστημα βοήθεια μας προσέφεραν η Ε. Ιωαννίδου και η Ε. Σαμαρτζίδου.

εξερεύνηση του χώρου, φτάνοντας σε βάθος περίπου 0,90 μ., αποφεύγοντας να προχωρήσουμε στα βαθύτερα στρώματα. Πιο συγκεκριμένα, συνεχίσαμε την έρευνα του ανώτερου σωζόμενου στρώματος που συμβαίνει να είναι, αλλού λιγότερο και αλλού περισσότερο, διαταραγμένο κυρίως από τις πολλές και ποικίλες στρατιωτικές δραστηριότητες που εξελίχθηκαν στην περιοχή από τα τέλη του 19ου και καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα. Είχε προηγηθεί κατά τη διάρκεια του χειμώνα του 1996-1997 ο καθαρισμός του αρχαιολογικού χώρου από βλήματα, που πραγματοποιήθηκε από ειδική μονάδα του στρατού. Για την ιστορία αναφέρουμε ότι εντοπίστηκαν και εξουδετερώθηκαν πάνω από 80 βλήματα διαφόρων μεγεθών και εποχών.

Λιγοστά ήταν τα οικοδομικά λείψανα που ήλθαν στο φως κατά τις περσινές μας έρευνες. Αντίθετα εντοπίστηκε ένας αριθμός από λάκκους με ενδιαφέροντα ευρήματα, για την έρευνα των οποίων χρειάστηκε να ξεπεράσουμε μερικές φορές το βάθος του 1 μ. Αγνοούμε τον ακριβή χρόνο της δημιουργίας τους. Οπωσδήποτε δε φαίνεται πιθανόν όλοι αυτοί να ανοίχτηκαν συγχρόνως. Με βάση τα ευρήματα, άλλοι πρέπει να γέμισαν κατά τη διάρκεια του 6ου αιώνα και άλλοι κατά τον 5ο αι. π.Χ., ενώ δεν αποκλείεται ορισμένοι να είναι και σύγχρονοι. Στον πιο σημαντικό λάκκο, από άποψη ευρημάτων, σε αυτόν που εντοπίστηκε στο σκάμμα 22-91δ, φτάσαμε σε βάθος γύρω στα 2,30 μ., χωρίς μάλιστα να μπορέσουμε να ολοκληρώσουμε την έρευνά του (Εικ. 2). Στο ίδιο σκάμμα αποκαλύφτηκε και ένας πιθεώνας με τρία τουλάχιστον πιθάρια, που η πλήρης αποκάλυψή του αφέθηκε για την επόμενη χρονιά. Ο λάκκος μάλιστα εδώ φαίνεται ότι ανοίχτηκε στη θέση ενός άλλου πίθου, τον οποίο και αφαίρεσαν αφού προηγουμένως έσπασαν. Στον λάκκο βρέθηκαν κομμάτια από πέντε τουλάχιστον πιθάρια, αργοί και δουλεμένοι λίθοι, ορισμένα χάλκινα αντικείμενα, αγνύθες, τριπτήρες, μυλόπετρες, όστρακα από οξυπύθμενους αμφορείς διαφόρων εργαστηρίων, ανάμεσά τους και ένας ακέραιος χιώτικος αμφορέας, όστρακα από αμφορείς SOS και άφθονη κεραμική, «εγχώρια» και εισαγμένη. Η κεραμική, «εγχώρια» και εισαγμένη από διάφορα μέρη του αρχαίου κόσμου, ήταν το σημαντικότερο εύρημα που είχαμε και από τους υπόλοιπους λάκκους. Η κεραμική αυτή ανήκει κυρίως στον 7ο και 6ο αι. π.Χ. αλλά υπήρχαν και όστρακα που χρονολογούνται στον 8ο και 5ο αι. π.Χ. Παρόμοια κεραμική είχαμε και από τα σκάμματα.

Στο σκάμμα 27-100δ αποκαλύφθηκαν τμήματα από δύο τοίχους, ένα λιθόστρωτο στη βορειοανατολική γωνία και ένας μεγάλος πιθεώνας (Εικ. 3) που τον σχημάτιζαν εννέα πιθάρια και ένας αττικός αμφορέας τύπου SOS. Οι πιθεώνες είναι ένα από τα χαρακτηριστικά ευρήματα των αρχαίων οικισμών που βρίσκονται γύρω από τον μυχό του Θερμαϊκού Κόλπου και φυσικά όχι μόνον. Τρία από τα πιθάρια, όπως και ο αμφορέας, έσωζαν στη θέση τους και τα σχιστολιθικά καλύμματά τους. Έτσι θεωρήσαμε αρχικά ότι το περιεχόμενο των τριών αυτών πιθαριών, και πιο συγκεκριμένα μεγάλος αριθμός από σπόρους, θα ήταν αδιατάρακτο. Ωστόσο η αρχαιολόγος-παλαιοβοτανολόγος Τ. Βαλαμώτη που

μελέτησε τους σπόρους αυτούς αποφάνθηκε ότι όλοι ήταν σύγχρονοι και επομένως πρέπει να μεταφέρθηκαν από μυρμηγκία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε το σκάμμα 27-89δ. Εδώ ήλθαν στο φως δύο κυψελόμορφα υπόσκαπτα (Εικ. 4). Έχουν μέγιστη διάμετρο 2,25 μ. και 2,15 μ. και σώζονται σε ύψος 1,05 μ. και 1,65 μ. αντίστοιχα. Οι δύο χώροι (Α και Β) επικοινωνούσαν μεταξύ τους με άνοιγμα μέγ. ύψους και πλάτους 0,50 μ. και 0,53 μ. αντίστοιχα. Για τη διαμόρφωση του υπέρθυρου είχαν χρησιμοποιηθεί πλίνθοι. Το δάπεδο του Α, που ήταν κατά 0,10 μ. περίπου υψηλότερο από αυτό του Β, ήταν στρωμένο με καθαρή άμμο. Άμμο, ανακατεμένη με χώμα, είχαμε και στο δάπεδο του Β. Και τα δύο υπόσκαπτα πρέπει να ανοίχτηκαν ταυτόχρονα στο σκληρό φυσικό έδαφος. Σε κάποια χρονική στιγμή το υπόσκαπτο Α μετατράπηκε σε λάκκο απορριμμάτων. Τότε έκλεισαν, με κομμάτια από πιθάκια, και το άνοιγμα επικοινωνίας με τον χώρο Β. Η ανωδομή και των δύο αυτών χώρων φαίνεται ότι συνεχιζόταν, πιθανόν πάνω από την επιφάνεια του εδάφους, με λίθους, ορισμένοι από τους οποίους διατηρήθηκαν σε δύο-τρεις σειρές, ενώ στη συνέχεια είχαμε πλίνθους. Εντός του υπόσκαπτου Β βρέθηκαν κομμάτια από πήλινες εστίες, πλήθος θαλασσινών οστρέων, οστά κυρίως ζώων και πουλιών, ορισμένα χάλκινα αντικείμενα, μαγειρικά σκεύη και άφθονη κεραμική, «εγχώρια» και εισαγμένη, κυρίως 8ου και 7ου αι. π.Χ., ενώ υπήρχαν και ορισμένα όστρακα από ιωνικές κύλικες του πρώιμου 6ου αιώνα. Στην κεραμική αυτή, που ορισμένες φορές ήταν και ενεπίγραφη, θα αναφερθούμε και στη συνέχεια. Στο υπόσκαπτο Α βρέθηκε επίσης κεραμική του 7ου και 6ου αιώνα, σε πολύ ωστόσο μικρότερη ποσότητα σε σχέση με το υπόσκαπτο Β. Στο ίδιο σκάμμα εντοπίστηκαν και δύο λάκκοι που περιείχαν λεπτή στάκτη και πολύ ενδιαφέρουσα κεραμική του 8ου, 7ου και 6ου αι. π.Χ. Του ενός, στη νοτιοδυτική γωνία του σκάμματος, το άνοιγμα οριζόταν από κροκάλες.

Με βάση όσα είπαμε παραπάνω, είναι σαφές ότι από τα κινητά ευρήματα της περσινής μας ανασκαφής, τα σημαντικότερα και πολυπληθέστερα ανήκουν στην κατηγορία της κεραμικής. Τα παλαιότερα όστρακα χρονολογούνται στον 8ο αι. π.Χ. («εγχώρια» εποχής σιδήρου, γραπτά, ανάμεσά τους και όστρακα της λεγόμενης «ασημίζουσας» κεραμικής, και εισαγμένα, κυρίως από την Εύβοια αλλά και την Ανατολική Ελλάδα, με γεωμετρική διακόσμηση) και τα νεότερα στα τέλη του 5ου αι. π.Χ. («εγχώρια» και αττικά μελαμβαφή και ερυθρόμορφα). Η κυριαρχία της κεραμικής των αρχαϊκών χρόνων ήταν, όπως και τις προηγούμενες χρονιές, χαρακτηριστική. Ο 7ος και ο 6ος αιώνας εκπροσωπούνται με αγγεία προερχόμενα τόσο από «εγχώρια» εργαστήρια —ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ωκέλυφες ερυθροβαφείς ιωνίζουσες κύλικες και μεγάλες οινοχές με γραμμική διακόσμηση— όσο και από γνωστά εργαστήρια του αρχαίου ελληνικού κόσμου, όπως αττικά, κορινθιακά και ανατολικοϊωνικά (Εικ. 5, 6). Ανάμεσα στα τελευταία κυρίαρχη θέση έχουν τα αγγεία από τη Χίο, τη Σάμο, τη Μίλητο κ.α. Εκτός από τη λεγόμενη κεραμική πολυτελείας (κυρίως όστρακα από ιωνικές κύλικες, χιώτικους κάλυκες, αλάβαστρα bucchero πιθανόν από τη Σάμο, οινοχές, πινά-

για κ.ά.), από ανατολικοϊωνικά εργαστήρια προέρχεται επίσης μεγάλος αριθμός θραυσμάτων οξυπύθμενων αμφορέων, κυρίως χιώτικων, πολλά από τα οποία συγκολλώνται και σχηματίζουν μεγαλύτερα τμήματα.

Ο λάκκος της τομής 22-91δ έδωσε, εκτός από χιώτικους και άλλους ανατολικοϊωνικούς αμφορείς, και αρκετά κομμάτια κορινθιακών οξυπύθμενων αμφορέων τύπου Α, που χρονολογούνται κυρίως στον 6ο αι. π.Χ.². Πρόκειται για εμπορικά αγγεία, που είναι ιδιαίτερα γνωστά από τις ελληνικές αποικίες της Δύσης και τις πόλεις της Ετρουρίας, δε μαρτυρούνται όμως τόσο συχνά στον βορειοελλαδικό χώρο. Είναι πολύ πιθανόν ότι οι κορινθιακοί αυτοί αμφορείς χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για τη μεταφορά λαδιού, σε αντίθεση π.χ. με τους χιώτικους που προορίζονταν για τη μεταφορά του φημισμένου κρασιού της Χίου. Σημειώνουμε ότι στον λάκκο βρέθηκαν και πολλά όστρακα από οξυπύθμενους αμφορείς που έφεραν τον περίφημο «μενδαίον» οίνο.

Σε ορισμένες τομές, και κυρίως μέσα στους λάκκους, βρέθηκαν επίσης αρκετά όστρακα από αττικούς αμφορείς τύπου SOS³. Ένας μάλιστα με χαράγματα στο σώμα, από τον πιθεώνα της τομής 27-100δ, συγκολλήθηκε σχεδόν ολόκληρος.

Ξεχωριστή μνεία πρέπει να γίνει σ' έναν λέβητα *bucchero* με τέσσερις οριζόντιες λαβές, ο οποίος συγκολλήθηκε ολόκληρος από πολλά όστρακα και φέρει σε δύο σημεία της άνω επιφάνειας του χείλους επιγραφές καμωμένες με στίλβωτήρα. Βρέθηκε στον μεγάλο λάκκο του σκάμματος 22-91δ.

Ένα σημαντικό στοιχείο που προέκυψε από την ανασκαφή του λάκκου της τομής 27-78δ ήταν η ανεύρεση οστράκων από αττικά μελαμβαφή αγγεία του δεύτερου μισού του 5ου αι. π.Χ., τα οποία συγκολλήθηκαν και σχημάτισαν ολόκληρα αγγεία, όπως μόνωτους σκύφους, άτο φιαλίδιο, οινοχόη-κώθωνα στον τύπο του κυπέλλου του Φειδία με εμπίεστη διακόσμηση⁴ (Εικ. 7). Μαζί τους βρέθηκε και μια ιωνίζουσα οινοχόη που φέρει την εγχάρακτη επιγραφή ΦΙΛΙ. Αυτά τα αττικά αγγεία, μαζί με ορισμένα όστρακα από κανθάρους της Ομάδας του Αγίου Βαλεντίνου, λευκές ληκύθους, ερυθρόμορφους ασκούς και άλλα μελαμβαφή αγγεία, αρχίζουν να πλουτίζουν σταδιακά τα ευρήματά μας από την εποχή αυτή (δεύτερο μισό 5ου αι. π.Χ.), που ως τώρα την ξέραμε καλύτερα στο Καραμπουρνάκι από τις παλαιότερες ανασκαφικές δραστηριότητες, κυρίως του Κ. Ρωμαίου⁵.

Από τα υπόλοιπα ευρήματα αναφέρουμε μία ενδιαφέρουσα «ντόπια» λίθινη

2. Σχετικά βλ. C. G. Koehler, *Corinthian A and B Transport Amphoras* (Διατριβή Princeton Univ. 1979 / Ann Arbor 1981) 12 κ.ε.

3. Ο αμφορέας ανήκει στη «μεσαία ομάδα» (675-625 π.Χ.) σύμφωνα με την τυπολογία των Α. W. Johnston – R. E. Jones, *BSA* 73, 1978, 103 κ.ε. Βλ. επίσης: M. A. Rizzo, *Le anfore da trasporto e il commercio etrusco arcaico I* (1990) 43 αρ. 1-2, 51 αρ. 2.

4. B. Sparkes – L. Talcott, *The Athenian Agora XII. Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B.C.* (1970) 72-3, 126, 132-3.

5. Κ. Ρωμαίος στο: *Επιτύμβιον Χρ. Τσούντα* (1941) 373 κ.ε.

μήτρα για την κατασκευή κοσμημάτων (Εικ. 8), χάλκινα ελάσματα —ένα, που συντηρήθηκε, προέρχεται από όχανο ασπίδας και απολήγει στη μια άκρη σε ανθέμιο⁶ (Εικ. 9)—, μεγάλο αριθμό πηνίων και υφαντικών βαρών (αγνυθών) σε διάφορα σχήματα και μεγέθη, μυλόπετρες, τριπτήρες κ.ά. Αξιόλογη, τέλος, ήταν και φέτος η παρουσία εγχάρακτων και γραπτών συμβόλων, συμπλημάτων και λέξεων πάνω σε όστρακα οξυπύθμενων αμφορέων και άλλων αγγείων.

Η πλούσια κεραμική που βρέθηκε και εφέτος επιβεβαιώνει τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα του αρχαίου οικισμού, που όπως έχει ήδη υποστηρίξει ο Μιχ. Τιβέριος, πρέπει να αποτελούσε τον κύριο πυρήνα της αρχαίας Θέρμης. Στο λιμάνι της, που ίχνη του εντοπίστηκαν στη θάλασσα⁷, σχετικά κοντά στο λεγόμενο Παλατάκι, κατέφευγαν πλοία που έφεραν αγγεία από διάφορα κέντρα του αρχαίου κόσμου ήδη από τα γεωμετρικά χρόνια. Τότε συναντούμε αγγεία από την Εύβοια, την Αττική, πιθανόν τις Κυκλάδες, την Ανατολική Ελλάδα. Τα ανατολικοϊωνικά αγγεία κάνουν έντονη την εμφάνισή τους από το 700 και έως το 500 π.Χ. και έχουν κυρίαρχη παρουσία στην αρχαία Θέρμη. Εφέτος μάλιστα είχαμε την τύχη να βρούμε όστρακα εξαιρετικής ποιότητας από ιωνικά αγγεία του πρώτου μισού του 7ου αι. π.Χ., πιθανόν από τη Μίλητο, τα οποία, ως γνωστόν, είναι σπάνια. Στον 7ο αιώνα συναντούμε, εκτός από όστρακα αγγείων της Ανατολικής Ελλάδας και ορισμένα από πρωτοκορινθιακά αγγεία, ενώ στον 6ο αιώνα ανήκουν όστρακα από χιώτικους κάλυκες, σαμιώτικες και γενικότερα ιωνικές κύλικες, από ιωνικά και πιθανότατα σαμιώτικα bucchero, από άλλα ανατολικοϊωνικά αγγεία, καθώς και από κορινθιακά και αττικά αγγεία. Τα τελευταία έχουν τον κύριο λόγο κατά τον 5ο αι. π.Χ. Πλάι στα επείσακτα, που συχνά είναι πρώτης ποιότητας, άξια λόγου είναι και η «εγχώρια» κεραμική, ένα μέρος της οποίας είναι πολύ πιθανόν να παραγόταν στον μυχώ του Θερμαϊκού κόλπου. Την έντονη ιωνική παρουσία στη Θέρμη, καθ' όλη τη διάρκεια της αρχαϊκής εποχής, την επιβεβαιώνουν και οι εμπορικοί λεγόμενοι αμφορείς, ανάμεσα στους οποίους κυριαρχούν οι χιώτικοι. Κατά τις ανασκαφές του 1997 έντονη ήταν και η παρουσία των αττικών αμφορέων τύπου SOS που μας επιβεβαιώνουν ότι από τον 7ο κιόλας αιώνα και έως το 550 π.Χ. περίπου, το αττικό λάδι έφτανε σε αξιοσημείωτες ποσότητες στον μυχώ του Θερμαϊκού κόλπου. Δεν είναι ίσως τυχαίο ότι και στους δύο μεγαλύτερους πιθεώνες που έχουν έλθει στο φως στον αρχαίο οικισμό, και οι οποίοι πρέπει να χρονολογηθούν στον 6ο αι. π.Χ., ανάμεσα στα πιθάρια συναντήσαμε και από έναν αμφορέα SOS. Τέλος, επισημαίνουμε και την παρουσία λαδιού από την Κόρινθο στη διάρκεια του 6ου αι. π.Χ.

Τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της αρχαίας Θέρμης επιβεβαιώνουν και οι επιγραφές. Πλάι στις ελληνικές και στη μία καρκική που εντοπίσαμε κατά τις

6. Σύμφωνα με τον αναπλ. καθηγ. Π. Φάκλαρη το έλασμα φέρει επαργύρωση στην επάνω πλευρά.

7. Για τη βοήθεια που μας προσέφερε στον εντοπισμό των τμημάτων του αρχαίου μώλου οφείλουμε να ευχαριστήσουμε τον κ. Σ. Πεντζίκη.

ανασκαφές του 1995 και 1996, ήλθε να προστεθεί και μια άλλη, που αποκαλύφτηκε κατά το 1997 και στην οποία ήδη αναφεροθήκαμε παραπάνω. Είναι γραμμένη με ελληνικά γράμματα, στο χείλος ενός μεγάλου αγγείου, αλλά η γλώσσα της είναι άγνωστη. Το αγγείο, που μοιάζει με bucchero, είναι άγνωστης εργαστηριακής προέλευσης. Θυμίζει κάπως αγγεία από την Αιολίδα ή τη Φρυγία. Επειδή η επιγραφή έχει αποδοθεί με σιλβωτήρα πριν το ψήσιμο, η τυχόν αποκρυπτογράφησή της θα επιτρέψει και τον προσδιορισμό του κεραμικού εργαστηρίου όπου κατασκευάστηκε το αγγείο. Αν αυτό είναι φρυγικό, τότε αποκτά ίσως ιδιαίτερη σημασία και η κατασκευή με τους δύο υπόσκαπτους χώρους που αποκαλύφτηκε κατά τις ανασκαφές του 1997. Παρόμοιες ή ανάλογες κατασκευές γνωρίζουμε τόσο από τις παλαιότερες έρευνες στο Καραμπουρνάκι, όσο και από άλλες περιοχές του μυκού του Θερμαϊκού Κόλπου. Επίσης είναι πάρα πολύ γνωστές και σε πολλές περιοχές της Μαύρης Θάλασσας⁸. Εδώ μάλιστα, τις περισσότερες φορές, οι ανασκαφείς τους δεν έχουν την παραμικρή αμφιβολία ότι πρόκειται για κατοικίες. Αν πράγματι τα υπόσκαπτα που αποκαλύψαμε στον αρχαίο οικισμό αποτελούσαν δύο δωμάτια μιας ημιυπόγειας κατοικίας, τότε έρχονται στο νου ορισμένες αρχαίες μαρτυρίες σύμφωνα με τις οποίες οι Φρύγες κατοικούσαν κάτω από τη γη. Και δεν μπορούμε να μη θυμίσουμε εδώ ότι Φρύγες βεβαιωμένα ζούσαν στον χώρο της Μακεδονίας ακόμη και στον 5ο αι. π.Χ.

Όπως και κατά τις προηγούμενες ανασκαφικές περιόδους όλα τα σκάμματα, μετά το πέρας των ανασκαφικών εργασιών μας, σκεπάστηκαν για την προστασία τους με βαριά καλύμματα, που κατασκευάστηκαν με λαμαρίνες καρφωμένες πάνω σε ξύλινο σκελετό. Τελειώνοντας, θα θέλαμε να αναφέρουμε και κάτι άλλο. Από τον Απρίλιο του 1997 εγκατασταθήκαμε στο διώροφο κτήριο του στρατιωτικού κτηνιατρείου που βρίσκεται πολύ κοντά στον αρχαιολογικό χώρο που ερευνούμε και το οποίο παραχωρήθηκε από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου στο Πανεπιστήμιό μας για τις ανάγκες της ανασκαφής και όχι μόνον. Ήδη χάρις στο ενδιαφέρον των Πρυτανικών αρχών και προσωπικά του σημερινού Πρύτανη κ. Μιχ. Παπαδόπουλου, ο επάνω όροφος ετοιμάστηκε και πιστεύουμε ότι σύντομα θα ολοκληρωθούν οι εργασίες επισκευής και του κάτω ορόφου. Στο κτήριο αυτό ευελπιστούμε να λειτουργήσει κέντρο έρευνας της αρχαίας κεραμικής με τη συνεργασία συναδέλφων από τις θετικές επιστήμες⁹.

*Θεσσαλονίκη,
Πανεπιστήμιο*

*Μιχάλης Τιβέριος
Ελένη Μανακίδου
Δέσποινα Τσιαφάκη*

8. Πρβλ. G. Tsitskhladze, στο: T. Heine Nielsen (εκδ.), *Yet More Studies in the Ancient Greek Polis* (1997) 46 σημ. 19-20, 47 εικ. 3α, 50 σημ. 29.

9. Για τη δαπανηρή αγορά του σχετικού εξοπλισμού έχουν ήδη συνεισφέρει διάφοροι ιδιωτικοί φορείς. Ξεχωριστά θέλουμε να ευχαριστήσουμε τον κ. Κ. Αλεξόπουλο και τις εταιρείες IBM Hellas και ΑΕΓΕΚ.

EXCAVATIONS AT KARABOURNAKI IN 1997:
THE ANCIENT SETTLEMENT

by M. TIVERIOS – E. MANAKIDOU – D. TSIAFAKI

During the 1997 excavation, a total of ten 4×4 m trenches were dug in the east and west sections of the top of the tell, the purpose being, again, to conduct a horizontal investigation of the site. As in previous years, we found that the levels and the ancient remains had been considerably disturbed by military interventions in the modern era.

Very few building remains were found this year (a few house walls and some stone paving). We also located some storage spaces with large storage jars and an almost intact SOS-type amphora. Of particular interest are the pits that were uncovered in some of the trenches and found to contain some notable finds, chiefly large quantities of pottery of the Archaic period (7th - 6th cc. BC). One of them, in fact, yielded many sherds of pointed amphoras from various workshops - Chian, Corinthian, Eastern Ionian, and others - together with a variety of other objects. Lastly, we also uncovered two semi-subterranean rock chambers with an opening giving access from one to the other, which had at some point been blocked up. They are probably rooms of a semi-underground dwelling similar to others that have been located both in the area of the Thermaic Gulf and in settlements on the Black Sea.

Once again, the finds were dominated by pottery, both "local" and imported. The examples of the so-called "luxury" pottery, chiefly from various workshops in eastern Greece, are of excellent quality. Of special note are a bucchero lebes, which has been fully reassembled and has inscriptions around the rim, and a group of Attic black-glazed drinking vessels.

1

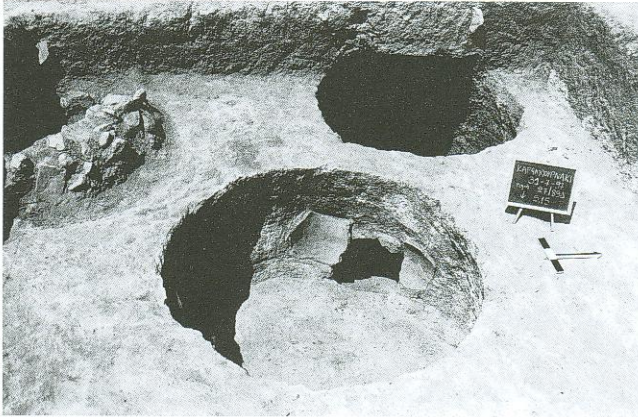

2

3

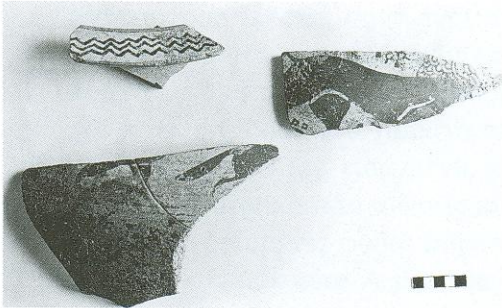
1. Αεροφωτογραφία των ανασκαφικών σκαμιμάτων στην κορυφή της τούμπας. 2. Άποψη του λάκκου στην τομή 22-91δ, όπου διακρίνονται όστρακα οξυπύθμενων αμφορέων και πήθων. 3. Πιθεώνας, λείψανα τοίχων και λιθόστρωτο στην τομή 27-100δ.

4

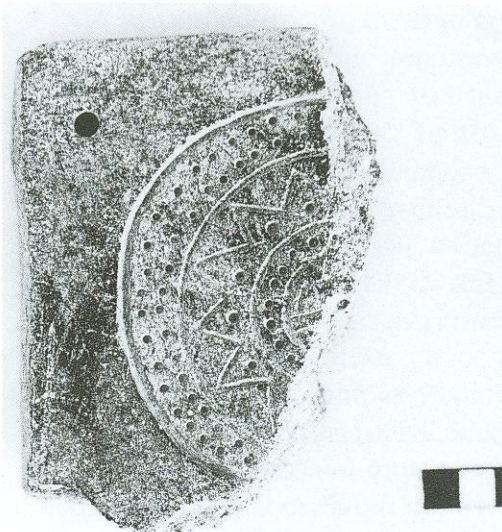
5

6

7

8

9

4. Υπόσκαπτα που επικοινωνούσαν μεταξύ τους με άνοιγμα, το οποίο κλείστηκε αργότερα με τμήματα από πιθάκια. 5. Αποσπασματικό λινάκιο από την Ανατολική Ελλάδα. 6. Οστρακά από λέβητα εργαστηρίου της Ανατολικής Ελλάδας. 7. Αττικά μελαμβραφή αγγεία από τον λάκκο της τομής 27-78δ. 8. Λίθινη μήτρα από την τομή 27-78δ. 9. Μετάλλινο έλασμα από όχανο ασπίδας.